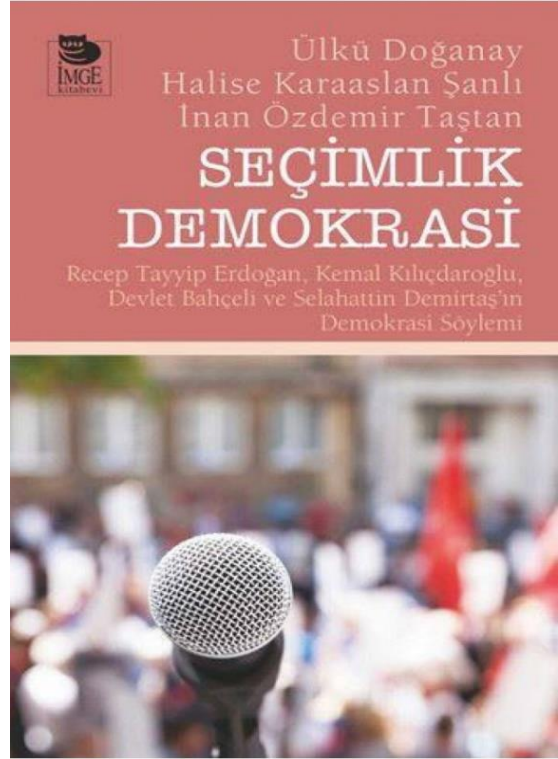


SİYASİ LİDER SÖYLEMLERİNDE DEMOKRASİ ÇIKMAZI: “SEÇİMLİK DEMOKRASİ”

Feride Aydemir*

Doğanay, Ü., Karaaslan Şanlı, H., Taştan, İ. Ö. (2017). *Seçimlik Demokrasi*. Ankara: İmge Kitabevi, 261 sayfa, ISBN-9789755338798.

Seçimlik Demokrasi kitabı 2017 yılının Nisan ayında “Recep Tayyip Erdoğan, Kemal Kılıçdaroğlu, Devlet Bahçeli ve Selahattin Demirtaş’ın Demokrasi Söylemi” alt başlığı ile yayımlanarak okurlarla buluştu. Ülkü Doğanay, Halise Karaaslan Şanlı ve İnan Özdemir Taştan tarafından kaleme alınan kitap, 2014-2016 yılları arasında TÜBİTAK 1001 Bilimsel ve Teknoloji Araştırma ve Destekleme Programı kapsamında gerçekleştirilen bir projenin ürünü. Kitap,



* Araştırma Görevlisi, Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi

ORCID ID: 0000-0002-0787-243X, ferideguner59@gmail.com

Yazının Geliş Tarihi: 16/11/2019 Yazının Kabul Tarihi: 27/11/2019

© Yazar(lar) (veya ilgili kurum(lar)) 2019. Atıf lisansı (CC BY-NC 4.0) çerçevesinde yeniden kullanılabilir. Ticari kullanımlara izin verilmez. Ayrıntılı bilgi için açık erişim politikasına bakınız. Hacettepe Üniversitesi İletişim Fakültesi tarafından yayınlanmıştır.

araştırma ekibinde yer alan doktora öğrencilerinin de katkılarıyla yaklaşık iki yıllık yoğun bir çalışma sürecinin sonucunda ortaya çıktı.

Siyasal iletişimi, ana akım yaklaşımların dar kalıplarına hapsolmeden ele alan, eleştirel bir gelenekten geliyor kitabın yazarları. Başka bir ifadeyle, siyasil iletişimi iknaya ya da bir teknikler toplamına indirgeyen ana akım yaklaşımların ötesinde, farklı politik öznelerin kimlikleriyle dâhil olduğu, demokratik bir müzakere kültürünü, birlikte yaşamayı ve seçim süreçlerinin dışındaki politik katılımı da içeren bir alan olarak kavrayan bir gelenek bu (Köker, 2016). Dolayısıyla bu geleneğin siyaseti yalnızca çatışma alanı olarak değil bir uzlaşma ve diyalog alanı (Kapani, 2017, s. 19-21) olarak kavradığı söylenebilir.

Çalışmanın önemli bir özelliği daha var: Projenin tamamlanmasından iki ay sonra kitabın yazarlarından Ülkü Doğanay ve İnan Özdemir Taştan “Barış için Akademisyenler Bildirisi”ni imzalamaları nedeniyle, KHK’yla üniversitelerinden ihraç edildi. Ancak Doğanay’ın da ifade ettiği gibi, bu kitap; üniversiteden ihraç edilmenin akademiden ihraç edilmek anlamına gelmediğinin bir kanıtı olması açısından da önemlidir.

Kitabın temel çıkış noktasını, demokrasinin biçimsel ve normatif ilkelerinin, liderlerin demokrasi kavrayışlarında nereye denk düştüğü ve bunun politik söze nasıl yansıdığı, dolayısıyla demokrasi söyleminin nasıl oluştuğunu sorunsallaştırmak oluşturuyor. Liderlerin seçmene “nasıl bir demokrasi vaat ettikleri”, söylemlerinde demokrasi kavrayışlarını hangi noktaya kadar genişletebildikleri, bu anlamda, konuşmalarında liberal demokrasinin sınırlarını aşan bir anlayışın olup olmadığı, temel demokratik ilkelerle, hak ve özgürlüklerle nasıl bir ilişki kurdukları kitabın temel araştırma sorularını oluşturuyor. Yazarlar, bu sorulara yanıt aramanın Türkiye’de demokratik kültürün, demokrasi ve demokratikleşme problemlerinin kaynağını anlamak açısından da önemli ve anlamlı olduğunu ifade ediyor (2017, s. 26).

Kitap, 30 Mart 2014 Mahalli İdareler Genel Seçimi, 10 Ağustos 2014 Cumhurbaşkanlığı Seçimi ve 7 Haziran 2015 Milletvekili Genel Seçimi öncesinde bir aylık kampanya döneminde AKP, CHP, MHP, HDP (ayrıca Yerel Seçimler için BDP) liderlerinin ve Cumhurbaşkanlığı Seçimine katılan adayların seçim konuşmalarındaki demokrasi söylemini ele alıyor. Kitapta niteliksel içerik analizi ve söylem analizi tekniğiyle iki aşamalı bir analiz güzergâhı izleniyor. Birinci aşamada toplamda 513 seçim konuşması; temel demokratik ilkeler, özgürlük ve insan hakları kavramlarıyla ilişkilendirme biçimleri üzerinden hacimli bir niteliksel içerik analizine tabi tutuluyor. İkinci aşamada ise içerik analizinin sağladığı sayısal ve tematik zenginlik; 28 seçim

konuşmasındaki söz konusu temaların kurulma biçimleri üzerinden söylem analizine başvurularak derinleştiriliyor.

Çalışmanın ilk bölümünde “2000’li Yılların Türkiye’inde”, “Sınırlı Demokrasi” anlayışının tezahürleri; tarihsel, kültürel ve politik olarak ortaya koyuluyor. Bu anlamda kitabın odağına aldığı seçim dönemleri siyasal, toplumsal ve tarihsel bir bağlama yerleştiriliyor. İkinci bölümde Recep Tayyip Erdoğan, Ahmet Davutoğlu, Kemal Kılıçdaroğlu, Devlet Bahçeli, Ekmeleddin İhsanoğlu ve Selahattin Demirtaş ile 30 Mart Yerel Seçimleri’nde HDP ve BDP adına konuşan Figen Yüksekdağ, Ertuğrul Kürkçü, Sırrı Süreyya Önder ve Sebahat Tuncel’in konuşmaları, niteliksel içerik analizi ile inceleniyor. Bu bölümde temel demokratik ilkelerin, liderin konuşmalarında ne oranda ve nasıl yer aldığını, liderlerin demokrasi kavrayışlarının sınırlarını ve kapsamını nicel ve nitel verilerle ortaya koymak amaçlanıyor. Üçüncü bölümde ise ayrıntılı bir değerlendirmeye girişiliyor. Bu bölümde içerik analizinin sonuçlarına göre liderlerin “demokrasi” temasına en geniş şekilde yer verdiği konuşmalar örneklem olarak seçiliyor. Söz konusu incelemede liderlerin yurttaş ve devlet ilişkisine bakışlarının, politik katılım ve yurttaşlık kavrayışlarının sınırlarının neler olduğu, politik kavrayışları içerisinde temel hak ve özgürlüklere konuşmalarında nasıl yer verdikleri gibi sorulara yanıtlar aranıyor. T. A. van Dijk’ın söylem analizi yöntemi kullanılarak gerçekleştirilen analizde başat söylemsel, anlamsal ve retoriksel stratejiler, sözcük seçimleri, üslup, metafor ve benzetmeler, politik sözün belirli kurucu öğeleri olarak ele alınıp inceleniyor.

Kitabın yaslandığı kavramsal ve teorik art alan, demokrasinin yalnızca bir hükümet kurma modeli ya da halk tarafından belirlenen bir yönetim biçimi olarak ele alınmasına karşı çıkış üzerinden şekilleniyor. Başka bir ifadeyle, demokrasiyi bir dizi kuramsal düzenleme ve rekabete dayalı bir teknik olarak kavrayan ya da onu salt seçimler aracılığıyla açıklayan “biçimsel demokrasi” kavrayışlarının sınırlılıklarını sorunsallaştırmak, çalışmanın temel motivasyonlarından birini oluşturuyor. Bu anlamda liberal demokrasinin eleştirisi üzerinden şekillenen kavramsal ve teorik çerçeve giriş bölümünde ayrıntılarıyla ortaya koyuluyor.

Yazarlar, kavramsal ve teorik çerçevede demokrasi kavrayışında normatif öğelerin de dikkate alınmasının gerekliliğini sorunsallaştırıyor. Buna göre normatif demokrasi yaklaşımları, demokrasinin, “yönetimin meşruluk zeminini oluşturan bir ilkeler bütünü” olarak görülüp düzenli seçimler aracılığıyla kurulan bir hükümet modeline indirgenmiş, araçsal anlamından uzaklaştırılması gerektiğine vurgu yapıyor. Böylesi bir kavrayıştan uzaklaşma demokrasiyi aynı zamanda “bir varoluş biçimi,

insanı insan yapan başlıca özellik, insanların kendi hayatları üzerinde söz söyleyebilmeleri, kendilerini doğrudan etkileyecek kararların oluşturulmasında rol oynamaları” olarak görme anlamına da gelecektir (s. 14). Öte yandan normatif demokrasi yaklaşımlarının dile getirdiği “demokrasinin demokratikleştirilmesi” talebi, yurttaşların seçimler dışında da politik süreçlere katılabilmeleri ve ortak sözlerini kurabilmeleri açısından yaşamsal bir önem taşımaktadır. Bu talep dolayısıyla liberal anlayışın hem demokrasi kavrayışının hem de katılım ve özgürlük konusundaki sınırlı bakışının ötesine geçilmiş olacaktır, yazarlara göre. Ancak böylesi bir bakışın liberal demokrasinin düzenli seçimler, rekabet halindeki siyasi partiler, baskı ve çıkar grupları, genel ve eşit oy hakkı gibi temel kategorilerini reddetmek anlamına gelmediği de ifade edilmekte, buna göre biçimsel ve normatif demokrasinin öğeleri, aralarındaki kavramsal ayrımlara rağmen siyasi alanda bir arada var olabilmektedir (s. 14-15).

Kitabın temel argümanlarından birini, yurttaşların hem farklı hem de eşit özneler olarak, birbirlerini diyalogun tarafları olarak kabul edebilecekleri, bu anlamda, “araçsal rasyonalite” alanından “iletişimsel rasyonalite” (Habermas, 2001) alanına doğru bir dönüşümün geçirilebilecekleri savı üzerine kurulu bir “radikal demokrasinin” mümkün olup olmadığı oluşturuyor. Bu olasılık, yazarlara göre, liberal temsili demokrasinin meşruluk krizi bağlamında, hem krizin görünümelerini hem de neden ve sonuçlarını sorunsallaştırabilme açısından önemli açılımlar sağlayan bir demokrasi kavrayışı olarak da görülüyor. Örneğin, politik süreçlerde belirli yurttaşların dışarıda bırakılarak kapsayıcılığın ortadan kalkabileceği, liberal yurttaşlık kategorisinin belirli ırk, cins ve inançtan bireyleri homojen bir yurttaşlık tasavvuru içerisinde görmezden gelebileceği, halkın iradesinin seçilmişlerin iradesi ile sınırlandırılabilirliği, temsili demokrasinin yaslandığı siyaset anlayışının siyasi katılımı seçimlere indirgediği ve böylece yurttaşların demokratik katılım süreçlerine aktif katılımını aşındırdığı gibi liberal demokrasiye yöneltilen kimi eleştiriler, kitabın sorunsalını ve çıkış noktasını oluşturan eleştiriler olarak görülebilir (s. 19-20).

Kitapta, temsili demokrasinin krizine yönelik söz konusu argümanlar, “politikanın bilimselleşmesi” ve “rasyonelleşmesi” süreciyle de eş güdümlü bir biçimde tartışılıyor. Liberal demokrasinin işleyiş biçiminde temsil edilenler ve temsil edenler arasındaki ayrım, uzmanlaşmış seçkinlerin, politik profesyonellerin politik süreçlerde hâkimiyetine ve denetimine sebep olduğu gibi demokrasinin seçim prosedürüne indirgenmesini de kolaylaştırıyor (Manin’den akt. 2017, s. 20). Yazarlar, Habermas’tan yola çıkarak seçkinlerin denetimi altında “bilimselleşmiş” politik süreçlerin seçmen, medya ve politik aktörler arasında yeni ilişki biçimlerinin meydana geldiği bir akışta

cereyan ettiğini de dile getiriyorlar.¹ Doğanay, Karaaslan Şanlı ve Özdemir Taştan, siyasal etkinliğin görselliğe ve söze indirgenliği, yurttaşların siyasal süreçlerden dışlanarak birer seyirci konumuna düşürüldüğü, siyasetin biçim ve içeriğinin kamuoyu yoklamalarının ve medyanın mantığı içerisinde şekillendiği, siyasal süreçlerin politik profesyoneller dolayısıyla yürütüldüğü politik süreçlerin “medyatikleştiği”, (Meyer, 2004) “kişiselleştiği”, (Lilleker, 2013, s. 33-35) biçimsel düzenlemelere ve yasal süreçlere indirgenliği, seçmen ve parti bağının zayıfladığı ve tüm süreçler içerisinde yurttaşlık bilincinin, kolektif eylemlerin ve siyasal süreçlere katılımın aşındığı bir momentin bağlamına yerleştiriyorlar “seçimlik demokrasi” kavramsallaştırmasını (s. 21-22). Kitapta siyasal liderlerin demokrasiden ne anladıkları üzerine yapılacak bir çalışmanın tek başına Türkiye’de demokratik bir politik kültürün ne durumda olduğunu anlamak açısından belirli sınırlılıklar taşıdığı teslim ediliyor. Yurttaş öznelerinin demokratik ilke ve normları nasıl kavradıkları üzerine kurulan-kurulacak olan çalışmaların da önemli olduğu ifade ediliyor (s. 26).

2000’li yılların Türkiye’inde demokrasi problemini söz konusu dönemdeki politik ve toplumsal gündem dolayısıyla ve tarihsel olarak ortaya koyuyor kitap. Böylece siyasal liderlerin seçim konuşmalarının epey keskin bir üslupla ve kutuplaşmış bir siyasal ortamda gerçekleşmesinin zemini de kurulmuş, söylemi biçimlendiren siyasal ve toplumsal süreç ayrıntılarıyla ele alınmış oluyor. İlk olarak, 1999 yılındaki Helsinki zirvesinin ardından AB uyum süreciyle ivmelenen demokratikleşme süreci, Kopenhag kriterleri kapsamında yapılan reformlar, AKP’nin “muhafazakâr demokrat” bir parti olarak iktidara gelişi ancak sağ muhafazakâr pragmatizm ile demokrasiyi, özgürlüğü ve katılımı sınırlı bir çerçeveye ve araçsal bir yerden kavrayışı (Doğanay’dan akt. 2017, s. 30-31), 2006 yılında Kıbrıs sorunu konusunda AB’yle yaşanan krizin AKP iktidarının “demokratikleşme” projesi açısından bir dönüm noktası yaratması gibi momentler değerlendirilmeye alınıyor.

¹ Bu çıkış noktasına kısaca değinmek yerinde olacaktır. J. Habermas, *İdeoloji Olarak Teknik ve Bilim* başlıklı çalışmasında iktidarı rasyonelleştiren uzmanlık bilgisinin, teknik kullanma gücünü genişleten bilimsel araştırmaların, sosyal gereksinimler ya da politik özgürleşmenin ve gerilmenin boyutları hakkında derin bilgiler vermediğini ifade eder. Bu anlayış hesaplanabilir, ölçülebilir, tahmin edilebilir bir politika imgesi ile pozitivist bir tavra hapsolmaya, bilimselleştirilmiş politikanın bu şekildeki teknokratik kavrayışının da demokrasinin aşınmasına - karşılıklı akıl yürütmeyi, diyalogu ve uzlaşmayı aşındırması nedeniyle- sebep olacağı söylenebilir. Politik sorunları ve süreçleri teknik bir şekilde kavrayan bakış, gündelik hayatın ve siyasetin kendi içerisinde mantıksal özgünlüğünü de aşındırmaktadır (Habermas,1993, s. 79-94). Bu konuda, “amerikanlaşma” ve “politikanın bilimselleşmesi” tezlerinden yola çıkarak 2002 seçimlerinde yazılı basının rolüne odaklanan bir çalışma için bkz. (Köker ve Kejanlıoğlu, 2004)

Bu momentlerde AKP'nin demokrasi vizyonunun çelişkileri, sağ popülist tavrı ve giderek otoriterleşen yönelimi, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşuyla başlayan demokratikleşme serüveninin ve politik deneyiminin çıkmazları, çelişkileri etrafında da okunuyor. Tüm bu süreç 2000'li yılların Türkiye'si ile Cumhuriyet'in kuruluş yılları arasındaki tarihsel süreklilikleri ve benzerlikleri göz önünde bulundurarak ve "kusurlu bir demokrasi geleneği" içerisindeki tarihsel deneyimlere de ışık tutarak eleştirel bir değerlendirmeye tabi tutuluyor. Daha sonra, 2014 ve 2015 yılları arasında yapılan üç seçimin hangi siyasal ve toplumsal koşullar içerisinde gerçekleştiğine ve bu koşulların seçim gündemi ve konuşmalarını nasıl etkilediğine dair bir değerlendirme de yapılıyor. Üç seçim döneminde de siyaset alanında kutuplaşmanın yoğun olarak yaşanmasına neden olacak birçok dinamik - örneğin 2013 yılında başlayan Gezi Protestoları, 17-25 Aralık yolsuzluk operasyonları, başkanlık rejimi tartışmaları, Kürt sorunu, dış politikada yaşanan sorunlar, Mülteci sorunu vb.- ayrıntılarıyla ele alınıp politik sözü şekillendiren bağlamlar olarak görülüyor.

İkinci bölümde "Seçim Konuşmalarında Demokrasi Temaları" başlığıyla gerçekleştirilen niteliksel içerik analizinin sonuçları ortaya koyuluyor. Örneklem olarak seçilen konuşmaların büyük bir bölümü liderlerin seçim dönemlerindeki miting konuşmalarından oluşsa da, kimi zaman halk ve esnaf toplantıları, televizyon konuşmaları, açılış konuşmaları da analize dâhil edilmiş. Kitapta içerik analizinin soru yönelmesi, 10 Aralık 1948 tarihli İnsan Hakları Evrensel Beyanname ve 04 Kasım 1950 tarihli Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nde yer alan temel hak özgürlükler temel alınarak, öte yandan, ikinci ve üçüncü kuşak haklara yönelik literatüre de (Bkz. s. 66, dipnot: 54) dikkat edilerek oluşturuluyor. Bu çerçevede, kişi hakları, siyasal haklar, gösteri ve protesto hakkı, kültürel haklar, azınlık hakları, sosyal ve ekonomik haklar, kadın hakları ve cinsiyet eşitliği, özel olarak korunmaya muhtaç kişi ve grupların korunmasına yönelik haklar, çevre hakkı, basın, iletişim ve ifade özgürlüğü, düşünce, din ve vicdan özgürlüğü şeklinde sıralanan hak ve özgürlüklerin liderlerin seçim konuşmalarında nasıl ve hangi oranda yer aldığı ve bu temaların bağlamı, içeriği ve tekrar sayısı dikkate alınarak ortaya koyuluyor.

Ayrıca demokratik bir rejimin temel ilkelerini oluşturan güçler ayrılığı-güçler dengesi, yargı bağımsızlığı, hukukun üstünlüğü, hesap verilebilirlik ve yönetimin şeffaflığı gibi ilkelerin yanında, ulus egemenliği ve bağımsızlığı gibi konularının lider konuşmalarında yer alış biçimlerini açığa çıkaracak sorular da yönergeye ekleniyor. Kitapta söz konusu temel hak ve özgürlükler aracılığıyla demokrasi temasının lider konuşmalarında nasıl yer aldığı sorusu, çoklu kodlamalar, frekans analizi ve çapraz

tablolar aracılığıyla çözümleniyor ve bulgular, kitabın ekler kısmında tablolar şeklinde ayrıntılarıyla gösteriliyor. Lider konuşmalarının tematik analizi, onların, “demokrasi”, “siyaset”, “yurttaşlık” kavrayışlarının sınırlarını ayrıntılı bir şekilde ve nicel verilerle de ortaya koyması açısından da önemli bir özellik sergiliyor. Öte yandan, böylesi bir çözümleme, Türkiye’de demokratik politik kültürün problemlerini anlayabilme açısından da önemli ipuçları barındırıyor içerisinde. Ayrıca lider konuşmalarında “katılımın sınırının sandık ile çizildiği”ni (s. 72), sivil toplum ve yaygın katılım olanaklarına erişimin epey sınırlı bir biçimde olduğu, gösteri ve protesto hakkının bir siyasal katılım ve muhalefet aracı olarak değil de bir tehdit olarak görüldüğünü, kişi hürriyet ve güvenliği, adil yargılanma gibi hakların neredeyse yer almadığını ortaya koyan analiz, kitabın kavramsal ve teorik çerçevesinde ele alınan “biçimsel demokrasi” gibi tartışmalara ampirik bir temel sağlıyor.

Türkiye siyaset geleneğinin hâkim kodlarından biri olan “popülist politika” ve söylemlere aracılık eden sosyal ve ekonomik hakların lider konuşmalarında yer alma biçimi, söz konusu haklara yönelik sınırlı siyasal bakışı açığa çıkarması açısından da önemli bir bulgu olarak görülüyor bu bölümde. Araştırmanın ilgi çekici bulgularından biri din ve vicdan özgürlüğü temasının hem iktidar hem de muhalefet parti liderlerinin konuşmalarında sıklıkla yer almasıdır. Bu konuda yapılan tematik analiz, BDP’li politikacıların ve Demirtaş’ın söylemlerindeki farklılıkların yanında söz konusu hakların sınırlı bir biçimde, çoğulculuk anlayışından uzak siyasetin geleneksel mekanizmaları içerisinde ele alındığını ortaya koyuyor. Benzer şekilde, özellikle sağ muhafazakâr parti liderlerinin azınlık hakları konusundaki ikircikli tavrının, çelişkili söylemsel stratejilerinin, homojen bir bütün ve muğlâk bir kategori olarak görülen azınlıklar kavrayışında, “iç ve dış güçlerin kışkırtması” şeklinde ele alınan azınlık talepleri, “bölünme tehdidi” ve “beka sorunu” şeklindeki retorik ve anlamsal dizgelerde açığa çıktığı ortaya konuluyor.

Tematik analiz sonucunda ortaya çıkan bir diğer bulgu, kadının hak ve özgürlük mücadelesine yönelik arayışlarının HDP liderleri dışında yok sayılmış, sınırlı, cinsiyetçi ve muhafazakâr bir bakışla ele alınmış olmasıdır. Bu bulgular da Türkiye siyasal kültüründe kadın hakları konusundaki problemler eğilimlerin yansımalarını ortaya koyar niteliktedir. Türkiye siyasetinin demokrasi ile problemler ilişkisi, liderlerin seçim konuşmalarında basın, iletişim ve ifade özgürlüğü konusundaki sınırlı bakışlarında, demokratik ilkeleri -yukarıda ifade edilen güçler ayrılığı, hesap verilebilirlik ve yönetimin şeffaflığı, hukukun üstünlüğü gibi temalar- ikincilleştiren tutumlarında da açığa çıkıyor kitabın bulgularına göre.

Üçüncü bölümde ise söylem analizi liderlerin seçim dönemlerinde yapmış oldukları konuşmalar içinden seçilen ikişer konuşma üzerinden gerçekleştiriliyor. Bu bölümde liderlerin demokrasi söyleminin, temel hak ve özgürlüklere yönelik bakışlarının bileşenlerini ortaya koymak amaçlanıyor. Üçüncü bölümde ilk olarak Recep Tayyip Erdoğan'ın seçim konuşmalarındaki demokrasi söylemi ele alınıyor. Analizin bulgularına göre Erdoğan'ın politik söylemlerinde ilk olarak; güçlü bir kutuplaştırıcı söylem, duygusal bir dil, dinsel bir retorik, korku ve güvenlik duygularına seslenen bir üslup göze çarpıyor. Bu kısımda ilk olarak Erdoğan'ın söyleminin kurucu unsurlarının, ağırlıklı bir "biz ve onlar" ayrımı, muhalefete yönelik düşmanlaştırıcı ve tehditkâr bir tavır, oy çokluğunu milli irade ile özdeşleştiren popülist bir üslup, demokrasiyi seçimlere indirgenen ve sandık dışı politik etkinliği gayri meşru görebilen sınırlı bir demokrasi kavrayışı şeklinde açığa çıktığı bulgulanıyor. Diğer söylemsel bileşenler de yine ayrı başlıklar altında ayrıntıları ile sergileniyor. Seçmen ve siyasetçi arasındaki ilişkiyi apolitik bir düzleme çeken "hizmet söylemi" (Bora ve Canefe'den akt. 2017, s. 131), "Eski Türkiye" ve "Yeni Türkiye" dikotomisi, "Yeni Türkiye" söylemine eklenen Yeni-Osmanlıcılık söylemi ve fetih miti, "tek millet" sloganları ile ifade edilen homojenlik talebi, bölünme tehdidi, özgürlüğü din ve vicdan özgürlüğüne indirgeyen, gösteri ve protesto hakkını marjinalleştiren, iletişim özgürlüğüne yönelik kısıtlamaları meşrulaştıran söylem yapıları, Erdoğan'ın konuşmalarında demokrasinin nasıl sınırlı bir çerçeve içerisinde yer aldığını ortaya koyuyor.

Daha sonra Ahmet Davutoğlu'nun seçim konuşmalarındaki demokrasi söylemi ele alınıyor. Erdoğan'ın söylemine benzer bir şekilde dinsel terminoloji, meydan okuyucu, kutuplaştırıcı ve ötekileştirici bir dil, İslami, muhafazakâr ve milliyetçi motiflerle bezenen "Yeni Türkiye" söylemi Davutoğlu'nun konuşmalarında da tematik ağırlığını koruyor.

Bir sonraki kısımda Kemal Kılıçdaroğlu'nun seçim konuşmalarındaki demokrasi söyleminin ana hatları ortaya koyuluyor. Buna göre, CHP liderinin konuşmalarında sol retoriğe özgü sloganlaşmış ifadeler ağırlıklı olarak yer alsa da söylem evrensel düzeyde Batılı sosyal-demokrat çizgiden -çok kültürlülük, eşitlik, toplumsal cinsiyet eşitliği, farklılıkların kabulü vb. temalar- uzak bir özellik sergiliyor. Liderin konuşmalarında bulgulanan önemli temalardan bazıları, "yol göstericilik" misyonunu öne çıkartarak yurtaş edilmeye değer bir pozisyona yerleştirmesi, lider ve halk arasındaki mesafeyi çoğaltması, zaman zaman demokrasiyi sandık ve seçimlerle özdeşleştiren anlayışı, laiklik söyleminden uzaklaşması, gösteri ve protesto hakkını siyasal katılımın bir aracı

olarak değil de “gençlere özgü” bir “delikanlılık” şeklinde ele alması şeklinde özetlenebilir. Öte yandan Kılıçdaroğlu söylemlerinde her kimliğe ve inanca saygılı olduğunu ifade etmesine rağmen analizin sonuçlarına göre bu kimlik ya da inançların ne olduğuna dair açık ifadelerle konuşmalarında yer vermiyor.

Devlet Bahçeli'nin seçim konuşmalarının ise, azınlıkların haklarının marjinalleştirilmesi, etnik kimliklerin yok sayılması, yabancı düşmanlığı, bölünme korkusu, “iç ve dış düşmanlar” vurgusu, popülist söylem, dinsel retorik, homojen bir “Türklük” kurgusu gibi söylemsel stratejilerle örülü olduğunu bu anlamda tipik sağ muhafazakâr ve milliyetçi söylemin unsurları taşıdığını analizin bulguları ortaya koyuyor. Bahçeli'nin söylemlerinde temel hak ve özgürlükler, siyasal katılım gibi demokratik temalar ise epey sınırlı bir çerçevede ve araçsal bir yerden kuruluyor çalışmanın sonuçlarına göre. Sonraki kısımda da Ekmeleddin İhsanoğlu'nun konuşmalarında demokrasi söyleminin nasıl kullandığı ortaya koyuluyor. Buna göre söylem içerisinde milliyetçi, muhafazakâr ve dinsel retorik unsurlar sıklıkla yer almasına rağmen, İhsanoğlu zaman zaman demokratik değerlere bağlılığını da dile getiriyor. Liderin konuşmalarında Kürt sorunu ve çözüm sürecine dair “barışa kapı aralayan” ikili bir söylemsel yapı da dikkat çekiliyor.

Üçüncü bölümün son kısmında ise Selahattin Demirtaş'ın konuşmaları çözümleniyor. Analizin sonuçlarına göre Demirtaş'ın söylemlerinde siyasi rakiplerinin aksine çoğulcu bir demokratik anlayış, farklı kimlik ve kültürlerin bir arada yaşama iradesine vurgu yapan olumlu bir retorik ve radikal demokrasi talebi göze çarpıyor. Sol popülist retoriğin kimi unsurları, gerilim siyasetine ve kutuplaşmaya mesafeli bir dil, “bir seçim vaadi olarak özgürlük” vurgusu, kadın haklarının tanınacağı, farklı etnik, dini grupların kültürel haklara sahip olacağı “yeni bir siyaset” vaadi, katılımın tüm farklı kimlikler ve ezilen gruplar için genişletileceği bir mücadele vurgusu gibi konular Demirtaş'ın konuşmalarında yer alan söylemsel yapılar olarak saptanıyor. Bu temalar yer yer mistikleştirilmiş ve romantize edilmiş bir tını da taşısa Demirtaş'ın siyasi rakiplerine yönelttiği eleştirilerde yeri geldiğinde sert bir üslup da kullandığı ileri sürülüyor.

Sonuç olarak “Seçimlik Demokrasi” kitabı, 2014-2015 yıllarında gerçekleştirilen üç seçim döneminde, parti liderlerinin konuşmalarındaki politik söylemin yapısına odaklanan bir çalışma olsa da Türkiye'nin demokrasi kültürü içerisinde hem bugüne hem de geçmişe ışık tutacak güçlü bir potansiyel barındırıyor. Türkiye'de demokratik siyasal kültürün çelişkilerini, açmazlarını, problemlerini okumak; demokrasinin stilize, biçimsel, sınırlı araçsal ve stratejik bir yerden nasıl kavrandığını kavramak;

Türkiye’de güncel siyasetin hangi söylemsel süreklilikler, stratejiler içerisinde kutuplaştırıcı bir dille kurulduğunu anlamak ve politik konuşmalarda “söylenmeyen” yapılar üzerinden demokrasi kültürümüzün zayıflıklarını fark edebilmek açısından önemli ipuçları sunuyor. Öte yandan, bu çalışma, demokratik ilke ve değerlere sahip, siyasal alanın temel hak ve özgürlükler ve farklı kimliklerin birbirlerini karşılıklı olarak kabul edebildikleri çoğulcu ve barışçıl bir kültür ile donatıldığı, kamusal alanı daraltan, toplumsal bağları aşındıran kutuplaştırıcı bir ortam yerine müzakere süreçlerinin ve katılım olanaklarının yaygınlaştığı bir “medya ve demokrasi kültürü”nün (Curran, 2014, s. 171) inşa edilebilmesi için söylemin ve dilin değişmesinin ne kadar hayati olduğunu da gözler önüne seriyor.

Kaynakça

- Doğanay, Ü., Şanlı, Karaaslan H., Taştan, Özdemir İ. (2017). *Seçimlik Demokrasi: Recep Tayyip Erdoğan, Kemal Kılıçdaroğlu, Devlet Bahçeli ve Selahattin Demirtaş’ın Demokrasi Söylemi*. Ankara: İmge.
- Curran, J. (2014). *Medya ve Demokrasi: Yeniden Değer Biçme*. S. İrvan (der), içinde, *Medya Kültür Siyaset*. (3. Basım.). Ankara: Pharmakon.
- Habermas, J. (1993). *İdeoloji Olarak Teknik ve Bilim*. (M. Tüzel, çev.). İstanbul: Kabalıcı.
- Habermas, J. (2001). *İletişimsel Eylem Kuramı*. (M. Tüzel, çev.). İstanbul: Kabalıcı.
- Kapani, M. (2017). *Politika Bilimine Giriş*. (39. Basım.). İstanbul: BB101.
- Köker, E ve Kejanlıoğlu, B. (2004). 2002 Seçim Kampanyalarında Ulusal Basın. *İletişim Araştırmaları Dergisi*, 2 (1), 41-72.
- Köker, E. (2016). *Politikanın İletişimi İletişimin Politikası*. (2. Basım.). Ankara: İmge.
- Lilleker, D. (2013). *Siyasal İletişim: Temel Kavramlar*. (A. Altın ve ark. çev.), İstanbul: Kaknüs.
- Meyer, T. (2004). *Medya Demokrasisi: Medya Siyaseti Nasıl Sömürgeleştirir*. (A. Fethi, çev.). İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.